

*Басюк Л. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри німецької філології**Волинського національного університету імені Лесі Українки**Тарарай Н. Ю.,**асистент кафедри німецької філології**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу технічних інструкцій з експлуатації побутової техніки німецькою мовою на українську. Актуальність запропонованого дослідження визначає швидкий розвиток науково-технічної сфери, що обумовлює появу нових технічних приладів, а також інструкцій з експлуатації до них. З'ясовано, що технічна інструкція з експлуатації як різновид фахових текстів – це тематично, стилістично та семантично організована, логічно структурована і завершена єдність, що характеризується широким використанням спеціальної термінологічної лексики і складністю граматико-синтаксичної будови. Визначено особливості композиційної структури та складових інструкцій з експлуатації пральних машин. Структура тексту оригіналу та трансляту повинна мати візуальну та змістовну ідентичність, а саме однаковий розрив сторінок і рівні абзаців. З'ясовано, що середній обсяг інструкцій з експлуатації становить від 20 до 40 сторінок. Основну частину лексичної складової інструкції становлять терміни як загальнонаукові та вузькоспеціальні. Термінологічний базис часто формується завдяки методу запозичення з інших мов, а саме наявності в інструкціях з експлуатації слів та виразів англійської мови походження. До граматичних трансформацій, які можуть застосовувати в процесі перекладу фахових текстів, відносять: членування речення, об'єднання речення, заміну однієї частини мови іншою, переставлення; серед лексико-граматичних виокремлюють антонімічний переклад, експлікацію, або описовий переклад, додавання, вилучення та контекстуальну заміну.

На основі аналізу технічних інструкцій з експлуатації пральних машин німецькою та українською мовами визначено різні перекладацькі прийоми: використання скісних ризик, скорочень та аббревіатур для зменшення обсягу тексту, прийом упущення та заміни лексем, трансформація, смислове узгодження, спрощення, безособовий переклад наказового способу.

Ключові слова: інструкція з експлуатації, фахові терміни, переклад, прийом трансформації, смислове узгодження, експлікація.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток науково-технічної сфери обумовлює появу все нових і нових пристроїв та приладів і, відповідно, інструкцій з експлуатації до них, що знаходять широке практичне застосування. Міжнародна співпраця та обмін досвідом на всіх рівнях і у всіх сферах людської діяльності сприяє розвитку інтересу до проблеми дослідження фахових текстів і особливостей їх перекладу.

Метою статті є виявлення особливостей перекладу німецькомовних інструкцій з експлуатації пральних машин на лексичному, граматичному та синтаксичному рівнях, які утворюють певну єдність.

Аналіз досліджень і публікацій з даної теми. Незважаючи на численні дослідження, присвячені вивченню як теоретичних, так і практичних аспектів функціональної стилістики та перекладу, питання про алгоритм відтворення текстів, що належать до так званих нежорстких функціонально-стильових утворень, зокрема інструкцій, як і раніше, залишається актуальним.

Дослідження, присвячені проблемі перекладу фахових текстів, одним з яких є інструкції з експлуатації, є достатньо висвітлені в сучасному перекладознавстві. Питання фахових мов, лінгвістики та перекладу фахового тексту, проблеми відтворення термінологічних одиниць проаналізовано в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, а саме: Н. Рябокін [1], А. Науменка [2], А. Міщенко [3], В. Карабана [4], Т. Кияка [5], І. Барнич [6], С. Вискушенко [7], І. Дулепи [8]. Теоретичні та практичні аспекти фахових мов окреслено в роботах В. Шмідта, Л. Хоффмана, Т. Рьолке та інших.

Технічну інструкцію з експлуатації як різновид фахових текстів розуміємо, услід за Т. Кияком, А. Науменком, А. Міщенко, як тематично, стилістично та семантично організовану, логічно структуровану і завершену єдність, що характеризується широким використанням спеціальної термінологічної лексики і складністю граматико-синтаксичної будови, сферою застосування якої є науково-технічний та офіційно-діловий стилі, які передбачають зрозумілість, унормованість, стандартизацію та лаконічність у висловлюванні думок [2; 3].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Термін «інструкція» означає самостійний тип тексту з особливим способом викладу змісту, за допомогою якого дається точне розпорядження з виконання технічних або інших дій, що приводять до конкретного результату [9, с. 127]. Інструкції з експлуатації є технічною документацією, що супроводжують різні види обладнання, визначають комплекс необхідних правил та корегують дії користувача під час експлуатації приладу.

Інструкції з експлуатації – це приклад текстів зовнішньо-фахової комунікації, метою яких є пристосування їх до рівня цільових користувачів [10, с. 37]. Цей тип документів є одним з найпоширеніших типів технічної документації, якому прита-

манний зміст технічного характеру, незалежно від першочергової мети: чи це інструкція, переконання тощо. Слід зазначити, що інструкції насамперед дають опис продукту для користувача [11, с. 2].

Інструкції можна умовно розділити на прямі, які вказують на порядок виконання дій шляхом використання імперативних конструкцій; непрямі, виконання дій яких обумовлюється використанням пасиву; інструктивні вказівки, які надають тлумачення або застереження, що пов'язані з вищезазначеними типами вказівок.

Структура тексту оригіналу та трансляту має зберігатися візуально і змістовно ідентичною, тобто тексти інструкцій повинні містити однаковий розрив сторінок і рівні абзаців.

Інструкція має свою композиційну структуру. В основу її побудови входять дескриптивні та прескриптивні складові. Перша компонента передбачає опис усіх технічних та функціональних характеристик, а друга – інформацію про належне поводження з приладом, його обслуговування та експлуатацію. Вкрай важливу роль відіграють розділи, в яких містяться вказівки щодо налаштування приладу та його інсталяції. Зауважимо, що сучасні інструкції з експлуатації побутових приладів не мають сталої структури, тобто розташування розділів та оформлення інструкції можуть відрізнятися.

Зазвичай інструкції мають такі розділи: «Технічні характеристики», «Загальні правила безпеки», «Установка та експлуатація», «Усунення несправностей», «Догляд», «Гарантія та технічне обслуговування», «Демонтаж та утилізація». Кожен розділ має своє смислове навантаження, а також відрізняється від усіх інших на лексичному рівні.

Загалом зміст німецькомовної інструкції з експлуатації повинен обов'язково містити чотири складові. Перша складова включає характеристику, функцію та компоненти продукту, друга – способи встановлення та використання. Третій блок описує явища, яким потрібно приділити увагу, а останній – параметри та технічні характеристики [12, с. 2]. Якщо порівняти із українськомовним текстом інструкції, то зауважимо, що суттєвої відмінності між композиційними структурами не спостерігається.

Читати інструкції рекомендується перед використанням приладу, однак користувачі часто звертаються до них лише за потреби. Наприклад, їм необхідно знайти інформацію щодо певної функції або підказку у вирішенні певної проблеми [13, с. 16].

Широкий вибір технічних засобів обумовлює широке різноманіття інструкцій за виглядом та обсягом. Для деяких пристроїв інструкції можуть бути викладені у межах однієї сторінки, однак для більш складного обладнання інструкції з експлуатації мають значно більший обсяг. Інакше кажучи, інструкції не мають чітко визначеного обсягу, в середньому він становить від 20 до 40 сторінок [14, с. 97].

Подача інформації в інструкціях з експлуатації має бути правильно організованою, а текст належно структурованим та відповідним до способів використання пристроїв. Дотримуючись подібного формату, користувач швидко звикає до інструкції з експлуатації та ефективніше використовує її [15, с. 159]. Ось чому структура внутрішнього текстового наповнення має важливе значення, оскільки визначає якість інструкції, а також впливає на репутацію продукту та компанії-виробника. Зазвичай спосіб викладу тексту має хронологічний характер, тобто користувачу надається певна послідовність кроків, передбачених для використання.

Інструкція виконує комунікативну функцію в ситуації, коли експерти передають певну інформацію пересічним користувачам. Цей документ відноситься до категорії дидактично-інструктивного тексту, орієнтованого на взаємодію людей та приладів. Це означає, що текст має бути переданий із врахуванням недостатніх спеціалізованих знань реципієнта. Ось чому автору тексту та перекладачеві важливо знати, що це за тип тексту задля підбору відповідних мовних засобів та інструментів.

З метою якомога швидшого та простішого розуміння текст інструкції повинен бути чітким та лаконічним. Важливо використовувати вже знайомі споживачеві лексичні одиниці та не застосовувати розширених пояснень.

Зазвичай інструкції пишуть у безособовому форматі. Для того, щоб не виникали непорозуміння, варто уникати пасивних конструкцій в україномовному варіанті, оскільки користувач може не розуміти, чи процес виконується автоматично, чи потребує безпосереднього втручання та виконання певних дій.

Для перекладу інструкції з експлуатації з німецької мови на українську найвідповіднішими будуть короткі і чіткі речення та зрозумілі формулювання. Також перекладач має визначити яку форму звертання (особову чи безособову) обрати і використовувати її впродовж усього тексту.

Під час перекладу слід враховувати інформацію, яка подана на малюнках та схемах, без якої вербальний текст часто неможливо вірно інтерпретувати.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основну частину лексичної складової інструкції становлять терміни. Вони мають приналежність до різних сфер застосування, тому їх поділяють на загальнонаукові та вузькоспеціальні. Варто розуміти, що термінологічний базис часто формується завдяки методу запозичення з інших мов. Оскільки інструкція з експлуатації безпосередньо пов'язана з технічним прогресом, її текстам будуть властиві слова та вирази англійського походження. Зокрема у інструкції до пральної машини використовують *Symbole im Display* – *символи на дисплеї*, де *Display* є терміном англійського походження. Так само використовується *BabyProtekt* – *блокування від доступу дітей*. Як бачимо, німецькомовний варіант пропонує англіцизм, який українською мовою перекладається цілим словосполученням з додаванням лексем *від доступу* та заміною лексеми *Baby* на *дітей*, що є більш логічним для сприйняття україномовного користувача.

Окрім скорочень та абревіатур, для зменшення обсягу тексту в інструкціях можуть використовуватися скісні риси. Звернемо увагу на такі приклади:

1) *Die Waschmaschine hat sich eventuell aus Sicherheitsgründen selbst abgeschaltet; dies kann äußere Ursachen (z. B. Schwankungen von Spannung oder Wasserdruck, etc.) haben. >>> Setzen Sie die Maschine auf die Werkseinstellungen zurück, indem Sie die Start-/Pause-/Abbrechen-Taste 3 Sekunden lang gedrückt halten. (Siehe „Programme abbrechen“.) – Пральна машина перемкнулася в режим самозахист; це може бути пов'язано із зовнішніми причинами (наприклад, коливаннями напруги або тиску води тощо). >>> Поверніть машину до заводських налаштувань, натиснувши і утримуючи кнопку пуск/пауза/відміна протягом 3 секунд. (Див. розділ "Відміна програми").*

У прикладі 1 ми бачимо не лише використання скісних рисок, але і спостерігаємо заміну особового звертання для вказівки на дію (*Sie halten*) німецького речення на дієприслівниково-

вий зворот в україномовному перекладі (*натиснувши кнопку*). Лексема *eventuell* упускається у трансляті для скорочення обсягу тексту та полегшення його розуміння. Зокрема наказове *Siehe* перекладається за допомогою клішованого скорочення *Див.*

2) *Eventuell befindet sich noch etwas Wasser in der Trommel. Dies liegt daran, dass das Gerät vor der Auslieferung noch einmal gründlich geprüft wurde. >>> Dies ist kein Defekt – natürlich wird Ihre Waschmaschine nicht von Wasser beeinträchtigt. – Вода всередині машини. Через виробничі процедури контролю якості в машині могло залишитись трохи води. Це цілком нормально, оскільки вода не шкодить машині.*

У прикладі 2 перекладач використовує зменшення лексичного навантаження на транслят шляхом застосування прийому упущення лексеми *eventuell* та заміни лексеми *Trommel* (*барабан*) на узагальнюючий термін *машини*.

На граматичному рівні відбувається трансформація, що призводить до полегшеного сприйняття вихідної інформації для носіїв мови трансляту. Використовуються короткі речення. Кількість речень однакова, але смислове навантаження кожного з них різниться. У першому реченні упускаються лексеми *eventuell, noch, etwas*, не використовується дієслово *befindet sich*.

Також використовується прийом спрощення шляхом заміни складнопідрядного речення з пасивом (*dass das Gerät vor der Auslieferung noch einmal gründlich geprüft wurde*), що використовується у німецькомовному варіанті для пояснення причини можливої проблеми на спрощене пояснення (*Через виробничі процедури контролю якості...*) У трансляті не використовуються такі слова та словосполучення: *dies, liegt, daran, das Gerät, vor der Auslieferung, noch, einmal, gründlich, geprüft*. Натомість пасивна конструкція *das Gerät ... geprüft wurde* замінюється на групу іменників (*виробничі процедури контролю якості*).

Dies ist kein Defekt заміщено у трансляті на позитивно-нейтральне *Це цілком нормально*. Для підсилення позитивного ефекту перекладач додатково вживає лексему *цілком*, якої немає у вихідному тексті.

3) *Waschmittelrückstände in der Waschmittelschublade. Das Waschmittel wurde eingefüllt, während die Waschmittelschublade noch feucht war. >>> Trocknen Sie die Waschmittelschublade, bevor Sie das Waschmittel einfüllen.- Залишки прального засобу у висувному контейнері. Пральний засіб завантажений у вологий контейнер. Перед завантаженням прального засобу висушний контейнер слід просушити.*

У наведеному вище прикладі проводиться заміна на лексичному рівні. У німецькомовному реченні використовується *Waschmittelschublade* (*Шухляда для мюючого засобу*) у той час, як україномовний варіант має *висувному контейнері*, що полегшує сприйняття тексту. Темпоральна конструкція *während die Waschmittelschublade noch feucht war* перекладається іменником з прикметником *вологий контейнер*, що значно скорочує обсяг тексту без зміни смислового компоненту.

Наказовий спосіб німецькомовного речення (*Trocknen Sie die Waschmittelschublade, bevor Sie das Waschmittel einfüllen*) перекладається безособово (*Перед завантаженням прального засобу висушний контейнер слід просушити*). Такий спосіб перекладу абсолютно виправданий недоцільністю встановлення особи виконавця та необхідністю зосередитися саме на дії.

Висновки. Отже, переклад інструкцій з експлуатації має свої особливості та труднощі перекладу як на лексичному, так

і на граматичному рівнях. Успіх і практичне значення перекладацького тексту залежить не лише від глибоких спеціальних знань, уміння аналізувати об'єктивні факти, але необхідно також мати ґрунтовну мовно-комунікативну підготовку, вільно послуговуватися нормативною мовою перекладу.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Перспективою наукового пошуку вбачаємо у дослідженні тематичних полів лексики інструкцій з експлуатації різних виробників технічного обладнання та особливостей їх відтворення в українських перекладах.

Література:

1. Рябокiнь Н. О., Шатковський Я. М. Поняття інструкції, її комунікативне завдання. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка, № 4, (335), 2020. С. 27–37.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця: Нова книга, 2006. 596 с.
3. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія / за заг. наук. ред. В. А. Широкова. Вінниця : Нова книга, 2013. 448 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
6. Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах. Львівський філологічний часопис. 2018. № 3. С. 1–4.
7. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічні науки. 2015. Вип. 58. С. 142–144.
8. Дулепа І. Б. Особливості фахових мов у структурі загальнонаціональної мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 8 (1). С. 89–91.
9. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 2005. 1728 с.
10. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: Монографія: Нова Книга, 2013. С. 249–250.
11. Haramundanis K. The art of technical documentation. Digital Press, 2014.
12. Huang J. Strategies for translating household appliance instructions from Chinese to English. Theory and Practice in Language Studies, 2015 Vol. 5(12). URL: <http://www.academypublication.com/issues2/tpls/vol05/12/12.pdf>
13. Olohan M. Scientific and technical translation. Routledge, 2015.
14. Movileanu P., et al. Genre Analysis in the Translation of Instruction Manuals. Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées, 2014. Vol. 07. P. 95–103.
15. Gleason J. P., Wackerman J. P. Manual Dexterity—What Makes Instructional Manuals Usable. Writing and Speaking in the Technology Professions: A Practical Guide, 2015. P. 158–160.

Basyuk L., Tararai N. Features of the translation of the German operating instructions

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of the translation of technical instructions for the operation of household appliances from German into Ukrainian. The relevance of the proposed research is determined by the rapid development of the scientific and technical sphere, which leads to the appearance of new technical devices, as well as operating instructions for them. It was found that the technical operating instructions as

a kind of professional texts are thematically, stylistically and semantically organized, logically structured and completed unity, characterized by the wide use of special terminological vocabulary and the complexity of the grammatical and syntactic structure. Features of the composite structure and component instructions for the operation of washing machines are determined. The structure of the original and translated text should have visual and content identity, namely the same page break and paragraph levels. It was found that the average volume of operating instructions is from 20 to 40 pages. The main part of the lexical component of the instruction is made up of general scientific and highly specialized terms. The terminological basis is often formed thanks to the method of borrowing from other languages, namely the presence in the operating instructions of words and expressions of English origin. Grammatical transformations that can

be used in the process of translation of specialized texts include: clause division, sentence combination, replacement of one part of speech by another, rearrangement; among lexical-grammatical transformations, antonymic translation, explication, or descriptive translation, addition, removal, and contextual substitution are distinguished. Based on the analysis of the technical instructions for the operation of washing machines in German and Ukrainian languages, various translation techniques were determined: the use of slashes, abbreviations to reduce the volume of the text, the omission and replacement of tokens, transformation, semantic agreement, simplification, impersonal translation of the imperative.

Key words: operating instructions, technical terms, translation, transformation technique, semantic agreement, explication.